

MINISTERSTWO EDUKACJI NARODOWEJ

**PROGRAM NAUCZANIA
LICEUM OGÓLNOKSZTAŁCĄCEGO**

GEOGRAFIA

**WARSZAWA 1990
WYDAWNICTWA SZKOLNE I PEDAGOGICZNE**

Program zatwierdzony do realizacji w klasach I—IV liceum ogólnokształcącego od roku szkolnego 1990/91 zarządzeniem ministra edukacji narodowej nr 11 z dnia 22 marca 1990 roku (Dz. Urz. MEN Nr 3 poz. 13).

Nr programu: DKO2-4015-23/90

371.2::91(073)

2582/b /c

ISBN 83-02-04581-0

© Copyright by
Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne
Warszawa 1990

UWAGI WSTĘPNE

Mamy budować nowy ład w Polsce, ład, który sprzyja postawom twórczym i poczuciu odpowiedzialności. Jednym z warunków by to osiągnąć jest budowanie takiej szkoły, w której i nauczyciel i uczeń mogą pracować w sposób twórczy i odpowiedzialny.

Nie można w tej chwili zmienić sytuacji materialnej szkół, nie można w tak krótkim czasie opracować nowych podręczników. Ale można i trzeba zacząć budować szkołę bardziej racjonalną, bardziej — niż dotychczas — przyjazną i dla nauczyciela, i dla ucznia.

Jedną z dróg prowadzących do tego celu jest ograniczenie zakresu obowiązujących treści programowych. Nie chodzi tu o zmniejszenie wysiłku ucznia, ale o to, by wysiłek ten stał się racjonalny i twórczy.

Nauczyciele i pracownicy nadzoru pedagogicznego, a także rodzice i uczniowie zgodnie stwierdzili, że programy w dotychczasowym kształcie były nie do zrealizowania, że ich przeładowanie, nadmiernie encyklopedyczny charakter prowadziły z jednej strony do nadmiernego przeciążenia uczniów, z drugiej zaś do uczenia bardzo powierzchownego. Pośpieszną tzw. „realizacją programu” zastępowała rzeczywiste, pogłębione nauczanie i uczenie się.

Dlatego też Ministerstwo Edukacji Narodowej uznało za niezbędne dokonanie doraźnych zmian w programach nauczania przedmiotów ogólnoszkolnych.

Nowe, zmienne programy zawierają mniejszy niż dotychczas zakres treści i tylko ten zakres powinien być traktowany jako obowiązkowy. Wymaga to oczywiście by nauczyciel umiejętnie dostosował do tych treści korzystanie przez ucznia z niezmiennego podręcznika. Trzeba wskazać uczniowi, które fragmenty podręcznika zawierają informacje obowiązujące, które należy traktować jako uzupełniające lub w ogóle pominąć.

Ograniczenie programu ma na celu uwolnienie tak nauczyciela, jak i ucznia od ciągłego pośpiechu, będącego często źródłem stresów, a także nie sprzyjającego kształcącemu charakterowi nauczania.

Oczywiście same zmiany programowe nie spowodują realizacji tych celów, najwięcej zależy od nauczyciela — jego trudu i inwencji. Ale może

odeciążony program choć trochę ułatwi nauczycielowi pracę, stworzy większe możliwości by spokojniej i prawdziwiej rozwijać zainteresowania poznawcze, rozumienie zjawisk i kształtowanie twórczego myślenia.

Podsumowując zwracamy uwagę na następujące sprawy:

1. Materiał nauczania zawiera treści programowe, które należy traktować jako obowiązkowe, ale od nauczyciela zależy stopień uszczegółowienia omawiania poszczególnych tematów. Niektóre z nich można realizować w formie krótkiej informacyjnej wzmianki.
2. Kolejność realizacji działów i haseł, wymiar czasu przeznaczony na poszczególne tematy zależy od decyzji nauczyciela (i jego interpretacji treści programu).
3. Tematy nieobowiązkowe, tzw. treści fakultatywne są tylko propozycją: nauczyciel ma prawo odrzucić je w całości, realizować niektóre z nich w dowolnym zakresie lub wprowadzić inne.
4. Dobór form i metod pracy dydaktycznej zależy od nauczyciela, który dostosowuje je do potrzeb zespołu klasowego, wyposażenia szkoły, warunków organizacyjnych a także własnych predyspozycji pedagogicznych. Głównym kryterium doboru form i metod pracy dydaktycznej powinna być możliwość efektywnej oraz skutecznej realizacji określonych programem celów kształcenia.
5. Podstawowym dokumentem organizującym pracę nauczyciela jest program nauczania. Podręcznik natomiast jest środkiem dydaktyczno-pomocniczym tak dla nauczyciela, jak i ucznia, a nie wyłącznym i obowiązującym źródłem informacji.

Sprawom realizacji zmian programowych należy poświęcić posiedzenie nad pedagogicznymi i ich komisji przedmiotowych.

Pracownicy nadzoru pedagogicznego oraz metodycy powinni wspólnie z nauczycielami szukać dróg takiego wykorzystania zmniejszenia zakresu materiału informacyjnego, by zapewnić lepsze warunki dla rozwoju każdego z uczniów

CELE NAUCZANIA

Proces nauczania — uczenia się geografii w szkole średniej powinien:

- pogłębiać i utrwalać wiedzę uczniów o mechanizmach działających w środowisku geograficznym, zdobytą w szkole podstawowej.
- wyposażać uczniów w system wiadomości i umiejętności intelektualne dotyczące poznania i rozumienia funkcjonowania elementów środowiska, przestrzeni geograficznej i zachodzących zmian wywołanych działalnością człowieka.
- wyposażać uczniów w umiejętności praktyczne pozwalające im wykorzystać nabytą wiedzę przyrodniczą, społeczną, gospodarczą i polityczną w sytuacjach dydaktycznych oraz w życiu.
- ukształtować system wartości, ocen poznawanych obiektów, zjawisk, sy-

tuacji w aspektach moralnych, estetycznych, ekonomicznych, społecznych, patriotycznych i innych.

— oddziaływać na prawidłowe postawy wobec siebie, szkoły, społeczeństwa, przyrody i gospodarki.

MATERIAŁ NAUCZANIA

KLASA I

(1 godzina tygodniowo)

GEOGRAFIA FIZYCZNA OGÓLNA Z ELEMENTAMI GEOLOGII

1. Geografia jako nauka

System nauk o Ziemi. Przedmiot badań nauk geograficznych i geologicznych.

2. Mapa jako źródło informacji geograficznej

Odwzorowanie kartograficzne. Cechy mapy. Mapa a profil hipsometryczny. Rodzaje map. Kartograficzne przedstawienie cech ilościowych. Wykres jako graficzne uzupełnienie treści mapy.

A. ZIEMIA JAKO PLANETA W UKŁADZIE SŁONECZNYM

1. Obserwacje i pomiary astronomiczne — zajęcia terenowe.

2. Ziemia w Układzie Słonecznym

Kształt i rozmiary Ziemi. Szerokość geograficzna. Ruch obrotowy Ziemi, następstwa. Długość geograficzna. Czas a długość geograficzna. Słoneczny czas miejscowy, strefowy, urzędowy, uniwersalny.

Ruch obiegowy Ziemi. Oświetlenie Ziemi w ciągu roku. Kalendarz.

B. ATMOSFERA

1. Obserwacje i pomiary meteorologiczne — zajęcia terenowe

2. Budowa i skład chemiczny atmosfery; powietrze atmosferyczne

Temperatura powietrza. Przyczyny różnicowania temperatury powierzchni Ziemi. Ciśnienie powietrza. Krążenie powietrza atmosferycznego. Wiatry. Wilgotność powietrza a chmury. Opady i ich geograficzny rozkład. Pogoda. Przewidywanie pogody. Znaczenie obserwacji meteorologicznych. Światowa organizacja służby meteorologicznej.

Klimat Ziemi. Antropogeniczne zmiany klimatu Ziemi. Wpływ pogody i klimatu na życie i działalność gospodarczą człowieka.

Ochrona atmosfery przed zanieczyszczeniami i jego skutkami.

C. HYDROSFERA

1. Obserwacje i pomiary hydrologiczne — zajęcia terenowe.

2. Obieg wody w przyrodzie. Oceany i morza. Właściwości wody morskiej i jej ruchy. Wody lądowe i ich zależność od klimatu. Obszary

o dodatnim i ujemnym bilansie wodnym. Wody podziemne. Źródła i ich rodzaje. Cieplice i wody mineralne. Rzeki. Typy ustrojów rzecznych. Jeziora i ich klasyfikacja. Retencyjna rola jezior i bagien. Ewolucja jezior.

Wody uwiecznione w lodowcach. Warunki powstawania lodowców. Lodowce górskie i kontynentalne (lądolody).

Ochrona wód przed zanieczyszczeniami. Antropogeniczne zmiany obiegu wody w przyrodzie. Racjonalna gospodarka wodą.

Umiejętności

- określanie długości i szerokości geograficznej.
- obliczanie czasu: słonecznego, miejscowego, strefowego, urzędowego, uniwersalnego,
- dostrzeganie związków przyczynowo-skutkowych zachodzących w przestrzeni okołoziemskiej, atmosferze i hydrosferze.

KLASA II

(1 godzina tygodniowo)

GEOGRAFIA FIZYCZNA OGÓLNA Z ELEMENTAMI GEOLOGII

A. LITOSFERA

1. Obserwacje współczesnych procesów geologicznych i rzeźbotwórczych — zajęcia terenowe.
2. Poglądy na budowę wnętrza Ziemi. Rodzaje skał i ich geneza. Surowce mineralne jako nieodnawialne zasoby przyrody. Konieczność ochrony skorupy ziemskiej.
3. Struktury tektoniczne
Metody badań geologicznych.
Budowa płytowa. Ruchy wielkopromienne. Zmiany linii brzegowej. Zmiany podstawy erozji. Struktury fałdowe. Struktury zrębowe. Współczesne poglądy na ruchy skorupy ziemskiej. Tektonika płyt. Trzęsienia ziemi i ich konsekwencje.
4. Procesy geologiczne działające na powierzchni Ziemi
Wietrzenie. Zależność wietrzenia od warunków klimatycznych. Grawitacyjne ruchy masowe.
Działalność wiatru w klimacie suchym i wilgotnym. Rzeźba pustyni.
Działalność wód podziemnych. Rozwój form krasowych.
Działalność wód płynących. Rozwój dolin: elementy dolin rzek górskich i nizinnych. Rodzaje ujść rzecznych.
Morfologiczna działalność lodowców i ich wód roztopowych. Rzeźba glacialna na niżu i w górach.
Budująca i niszcząca działalność morza. Osady morskie. Typy wybrzeży morskich.

Zależność rozwoju rzeźby: od podłoża terenu względem podstawy erozji, odporności skał, układu warstw skalnych oraz procesów uwarunkowanych klimatem. Denudacja. Powstawanie powierzchni zrównania w końcowym efekcie procesów rzeźbotwórczych. Odmłodzenie rzeźby.

5. Dzieje Ziemi

Metody względnego i bezwzględnego datowania skał. Czas geologiczny: ery i okresy. Najważniejsze zdarzenia geologiczne w poszczególnych erach w Europie. Mapy i profile geologiczne.

6. Ukształtowanie powierzchni Ziemi

Wielkie formy ukształtowania powierzchni Ziemi. Formy dna oceanów i mórz.

Formy terenu na kontynentach. Znaczenie budowy geologicznej i procesów rzeźbotwórczych dla zagospodarowania przestrzennego.

B. PEDOSFERA I BIOSFERA

1. Obserwacje gleb i obserwacje fenologiczne — zajęcia terenowe.

2. Proces glebotwórczy. Profil glebowy. Główne genetyczne typy gleb. Przydatność rolnicza gleb. Erozja gleb i zapobieganie jej skutkom. Ochrona gleb.

3. Formacje roślinne na Ziemi — strefowe i astrefowe

4. Fauna lądów i mórz

Zmiany w pedosferze i biosferze wywołane działalnością człowieka. Działalność na rzecz ochrony gleb i biosfery w skali lokalnej i globalnej.

C. WYCIECZKA POZA WŁASNY REGION Z PROGRAMEM GEOGRAFICZNO-KRAJOZNAWCZYM (ze szczególnym uwzględnieniem programu klasy I i II).

Umiejętności

- dostrzeganie związków przyczynowo-skutkowych zachodzących w atmosferze, hydrosferze, litosferze, pedosferze, biosferze,
- praktyczne aspekty nauk o Ziemi,
- opisywanie zjawisk geograficznych,
- wyjaśnianie pozytywnych i negatywnych relacji człowiek a przyroda.

KLASA III

(2 godziny tygodniowo)

POLSKA W EUROPIE

1. Kształtowanie przestrzeni polskiej w ciągu wieków

Polska w dorzeczu Wisły i Odry: zmiany terytorium państwowego, stałe dążenie do morza. Terytorium Polski.

2. Miejsce Polski w Europie

Obszar i liczba ludności kraju na tle innych państw europejskich. Polska krajem nadbałtyckim. Położenie Polski na pograniczu wielkich struktur geologicznych (płyty wschodnioeuropejskiej i struktur fałdowych, odbicie struktur hercyńskich i alpejskich w rzeźbie Polski). Konsekwencje położenia Polski w strefie najdalejszego zasięgu czwartorzędowych lodowców skandynawskich, przewaga obszarów o akumulacyjnej rzeźbie lodowcowej. Obszar Polski o specyficznych cechach klimatu: strefa przenikania wpływów oceanicznych i kontynentalnych. Zasięgi wybranych gatunków drzew jako wyraz przejściowości klimatycznej. Położenie Polski na tle ważnych szlaków komunikacji transkontynentalnej. Polska na tle kultur europejskich.

3. Struktura środowiska geograficznego, wzajemne relacje jego elementów, ocena środowiska z punktu widzenia człowieka i stopnia jego ingerencji

Związki między elementami środowiska geograficznego — budową geologiczną, rzeźbą, klimatem, wodami, roślinnością i glebami na przykładzie: Tatr, Wyżyny Kielecko-Sandomierskiej, Niziny Mazowieckiej, Pojezierza Suwalskiego, Żuław. Ocena stopnia przekształcenia środowiska przez człowieka. Przykłady środowiska silnie przekształconego przez działalność gospodarczą: Górnośląski Okręg Przemysłowy, Bałtyk i jego wybrzeże w strefie Zatoki Gdańskiej i ujścia Wisły, aglomeracji Krakowa i innych. Konsekwencje przyrodnicze, gospodarcze i społeczne przekształceń środowiska. Motywy i zasady racjonalnej gospodarki zasobami naturalnymi.

4. Współczesne przemiany demograficzne i osadnicze w Polsce na tle Europy

Zmiany liczby ludności w Polsce i w innych krajach Europy po roku 1939. Straty wojenne. Migracje ludności po II wojnie światowej. Zmiany struktury demograficznej (piramida wieku przyrost naturalny) i ich przyczyny. Model rodziny w Polsce i w innych krajach Europy. Zmiany struktury zatrudnienia ludności, zjawisko dwuzawodowości. Struktura wieku ludności zatrudnionej w rolnictwie i w przemyśle. Rozwój sieci osadniczej w Polsce na tle Europy.

Współczesne procesy urbanizacyjne. Napływ ludności wiejskiej do miast. Współczesne problemy rozwoju wielkich miast. Funkcja kulturotwórcza miast, struktura funkcjonalna miast. Krajobraz miejski i podmiejski. Udział nauk geograficznych i geologicznych w kształtowaniu krajobrazu miast. Miasta polskie wśród europejskich ośrodków kultury.

5. Problemy uprzemysłowienia Polski

Funkcje przemysłu: produkcyjna, przestrzenna i społeczna. Współczesne problemy energetyczne i przemysł energetyczny Polski, jego baza surowcowa na tle innych krajów Europy. Własne i importowane su-

rowce przemysłu przetwórczego, zasoby surowców. Racjonalne gospodarowanie nimi. Nowoczesne gałęzie przemysłu przetwórczego jako wskaźnik rozwoju gospodarczego kraju: elektromaszynowy, chemiczny, włókienniczy. Produkcja globalna przemysłu w porównaniu z innymi krajami Europy. Problem jakości produkcji i technologii. Główne okręgi przemysłowe Polski, czynniki ich lokalizacji, problemy ochrony i rekultywacji środowiska.

6. Gospodarka rolna i problemy wyżywienia
Funkcja rolnictwa, przyrodnicze i pozaprzyrodnicze czynniki rozwoju rolnictwa. Sposoby gospodarowania ziemią. Zmiany w strukturze agrarnej Polski. Użytkowanie ziemi i jego regionalne zróżnicowanie. Przestrzenne zróżnicowanie upraw. Plony i zbiory głównych ziemiopłodów w porównaniu z innymi krajami. Gospodarka hodowlana. Produkcja globalna i towarowa rolnictwa na tle innych krajów europejskich. Udział rolnictwa w zaspokajaniu potrzeb żywnościowych ludności. Przemysł spożywczy i główne kierunki jego rozwoju. Rybołówstwo i przetwórstwo rybne. Przemiany środowiska geograficznego w wyniku rozwoju gospodarki rolnej. Chemizacja rolnictwa i problemy zdrowia ludności. Koncepcja „rolnictwa ekologicznego”. Współczesne kierunki polityki rolnej.
7. Rola lasów w przyrodzie, w gospodarce i w życiu człowieka. Ochrona lasów
Lesistość Polski na tle innych krajów Europy. Funkcje lasów w przyrodzie i w gospodarce. Stan lasów, problemy ich ochrony. Przemysł drzewny i papierniczy. Zasady racjonalnej gospodarki zasobami leśnymi.
8. Komunikacja i jej funkcje w gospodarce kraju i w życiu ludności
Rola poszczególnych środków transportu w Polsce na tle innych krajów Europy. Współczesne potrzeby rozwoju komunikacji w Polsce. Sieć transportu kolejowego (magistrala węglowa), samochodowego, rzeczno, rurociągowego, przemysłowego, lotniczego. Modernizacja dróg kołowych i elektryfikacja kolei, konteneryzacja. Najważniejsze węzły i szlaki transportowe. Flota handlowa, porty morskie, ich specjalizacja i zaplecze. Rola transportu morskiego w obsłudze handlu zagranicznego. Łączność jako niezbędny czynnik rozwoju gospodarki. Rola łączności w rozwoju kultury.
9. Handel zagraniczny
Wymiana handlowa, jako niezbędny czynnik rozwoju gospodarczego kraju. Struktura eksportu i importu, ich rola w gospodarce kraju. Bilans handlowy i płatniczy, jako wynik polityki gospodarczej kraju. Współpraca międzynarodowa.
10. Turystyka i wypoczynek
Społeczne i gospodarcze funkcje turystyki. Główne regiony turystycz-

ne i rekreacyjne Polski, stan ich zagospodarowania. Turystyka a ochrona środowiska naturalnego.

11. Warunki bytu ludności

Warunki mieszkaniowe. Usługi materialne: handel wewnętrzny, rzemiosło usługowe. dostępność komunikacyjna. Usługi niematerialne: ochrona zdrowia i opieka społeczna, oświata i nauka, kultura i sztuka, kultura fizyczna. Zróźnicowanie przestrzenne warunków bytu ludności.

12. Obowiązkowe lekcje w terenie i wycieczki

- poznanie zakładu przemysłowego,
- poznanie gospodarstwa rolnego, kultura ludowa własnego regionu,
- 2—3 dniowa wycieczka ze szczególnym uwzględnieniem programu klasy III.

Umiejętności

- wykrywanie związków między warunkami naturalnymi a ich wykorzystaniem przez człowieka,
- ustalanie zależności między różnymi faktami i procesami przyrodniczymi, społecznymi i gospodarczymi,
- przedstawianie rozmaitych zjawisk gospodarczych za pomocą różnych metod graficznych i interpretacja tych zjawisk,
- ocenianie watorów środowiska geograficznego i działalności człowieka z punktu widzenia racjonalnej gospodarki zasobami naturalnymi,
- samodzielne opracowania uczniów oparte na materiałach wskazanych przez nauczyciela,
- doskonalenie umiejętności nabytych w poprzednich klasach.

KLASA IV

(1 godzina tygodniowo)

CZŁOWIEK I JEGO DZIAŁALNOŚĆ WE WSPÓŁCZESNYM ŚWIECIE

1. Ziemia planetą ludzi

Jedność przestrzeni geograficznej. Świadomość wspólnoty ludzkiej i odpowiedzialność społeczeństw.

2. Środowisko geograficzne jako podstawa działalności człowieka

Zróźnicowanie środowiska geograficznego. Wpływ środowiska na działalność człowieka, elementy ograniczające i sprzyjające. Środowisko jako źródło zasobów. Zmiany środowiska w wyniku działalności człowieka. Racjonalne gospodarowanie środowiskiem.

3. Problemy wyżywienia ludności

Wzrost liczby ludności świata. Eksplozja demograficzna. Rozmieszczenie ludności na świecie. Obszary koncentracji ludności. Główne regiony

rolnicze świata. Obszary nadwyżek i niedoborów żywności. „Zielona rewolucja”, jej znaczenie i skutki. Możliwości wyżywienia wzrastającej liczby ludności świata.

4. Procesy urbanizacyjne

Wzrost liczby ludności miejskiej. Migracje ludności ze wsi do miast. Problemy wielkich miast i metropolii. Zróżnicowanie regionalne procesów urbanizacyjnych. Społeczne aspekty procesów urbanizacyjnych (struktura zatrudnienia). Pozytywne i negatywne skutki urbanizacji.

5. Procesy uprzemysłowienia

Rozmieszczenie źródeł energii. Światowe problemy energetyczne. Wzrost zapotrzebowania na energię wraz z rozwojem gospodarczym. Wyczerpywanie się źródeł energii. Nowe źródła energii. Racjonalne gospodarowanie energią. Główne centra przemysłowe świata. Rozwój potencjałów przemysłowych i ich przemieszczanie. Przestrzenne aspekty rewolucji naukowo-technicznej.

6. Współczesne formy organizacji życia społeczno-gospodarczego

Współczesne procesy przemian społeczno-gospodarczych i politycznych świata. Podział świata na obszary o wysokim i niskim poziomie rozwoju gospodarczego. Wielkie centra gospodarcze świata. Podział polityczny świata. Gospodarcze procesy integracyjne. Problemy współistnienia narodów i pokoju na świecie.

7. Przestrzeń, w której żyję, przestrzeń, którą zmieniam, przestrzeń, za którą odpowiadam.

8. Obowiązkowe lekcje w terenie i wycieczki. Jedna 2—3 dniowa wycieczka do regionu o odmiennych cechach geograficznych, uwzględniająca treści programu klas III i IV.

Umiejętności

- dostrzeganie powiązań pomiędzy poszczególnymi elementami środowiska geograficznego i przewidywanie reakcji łańcuchowych w wyniku nadmiernej ingerencji człowieka w środowisko,
- ochrona wartości środowiska przyrodniczego i kulturowego w najbliższym otoczeniu.

UWAGI O REALIZACJI PROGRAMU

Realizowany w liceach ogólnokształcących od roku szkolnego 1990/1991 program nauczania geografii zachował układ i wymiar godzin programu poprzedniego, realizowanego w roku szkolnym 1989/1990. Zmiany odnoszą się do redukcji niektórych treści, aby tym samym odciążyć ucznia od nadmiaru wiedzy faktograficznej, dokonano w nim nowej redakcji i celów nauczania, dla podkreślenia ciągłości procesu uczenia się treści geograficznych na różnych poziomach wymagań.

Dobór i układ treści zawartych w programie szkoły podstawowej i liceum ogólnokształcącym tworzy strukturalną całość, zapewniającą rozszerzanie treści bez niepotrzebnych powtórzeń. Dzięki temu wiedza ucznia zostaje pogłębiona i uzyskuje nową jakość.

Budowa programu, dobór i układ materiału nauczania podporządkowany jest istocie nauk geograficznych, tj. środowisku geograficznemu, jego przyrodniczym składnikom — atmosfera, hydrosfera, litosfera, pedosfera, biosfera — oraz sposobom przekształcania tego środowiska przez człowieka: gospodarka rolna, przemysł, turystyka i inne, a także sposobom zapobiegania degradacji w skali regionalnej i globalnej.

W klasach I i II uwzględniono tematykę dotyczącą elementów przestrzeni geograficznej i środowiska geograficznego — eksponując poznanie bezpośrednio w loku zajęć, ćwiczeń terenowych oraz wycieczek geograficznych.

W klasie III środowisko geograficzne ukazane jest w świetle problemów przyrodniczo-ekologicznych.

W klasie IV zjawiska przyrodnicze i społeczno-gospodarcze ujęte zostały problemowo. Poprzez tzw. **studium porównawcze**: Świat, Europa, Polska, tematyka tej klasy stanowi syntezę wiedzy geograficznej.

Całość materiału nauczania klas I—IV w liceum ogólnokształcącym składa się z:

- **tematycznych zajęć terenowych**, poprzedzających materiał nauczania, np.: obserwacje i pomiary meteorologiczne — ćwiczenia terenowe, są podstawą uczenia się wiedzy z zakresu atmosfery,
- **wycieczki geograficznej**, która podobnie jak zajęcia terenowe pozwala z autopsji poznać problemy przyrodnicze, społeczno-gospodarcze oraz ekologiczne, ze względu na swą specyfikę stanowią podsumowanie materiału nauczania klasy lub wprowadzenie w tematykę klasy następnej,
- **geograficznego materiału nauczania**, wymagający stosowania map o różnej tematyce, atlasów, roczników statystycznych oraz innych źródeł informacji geograficznej.

Zdobywana w trakcie uczenia się geografii wiedza pozwala na zrozumienie czym jest: „Przestrzeń, w której żyję, przestrzeń którą zmieniam, przestrzeń za którą odpowiadam” (M. Rościszewski).

Specyfiką wiedzy geograficznej jest także tzw. **kultura geograficzna** stanowiąca składnik kultury ogólnej przekazywanej przez szkołę.

Wprowadzone w programie zmiany, wymagać będą od nauczyciela zrozumienia intencji tych propozycji i właściwej interpretacji treści programu oraz twórczego podejścia do jego realizacji.

Orientacyjny przydział godzin na realizację programu

KLASA I

1. Geografia jako nauka	1 godz
2. Mapa jako źródło informacji geograficznej	3 godz.
A. Ziemia jako planeta w Układzie Słonecznym	7 godz.
B. Atmosfera	7 godz.
C. Hydrosfera	8 godz.
Godziny do dyspozycji nauczyciela	10 godz.

KLASA II

A. Litosfera	18 godz.
B. Pedosfera i biosfera	5 godz
C. Wycieczka geograficzna	4 godz.
Godziny do dyspozycji nauczyciela	10 godz.

KLASA III

1. Kształtowanie przestrzeni polskiej w ciągu wieków	1 godz.
2. Miejsce Polski w Europie	5 godz.
3. Struktura środowiska geograficznego	4 godz.
4. Współczesne przemiany demograficzne i osadnicze w Polsce na tle Europy	8 godz.
5. Problemy uprzemysłowienia Polski	10 godz.
6. Gospodarka rolna i problemy wyżywienia	9 godz.
7. Rola lasów w przyrodzie, w gospodarce i w życiu człowieka. Ochrona lasów	3 godz.
8. Komunikacja i jej funkcje w gospodarce kraju i życiu ludności	3 godz.
9. Handel zagraniczny	3 godz.
10. Turystyka i wypoczynek	2 godz
11. Warunki bytu ludności	2 godz.
12. Obowiązkowe lekcje w terenie i wycieczki	4 godz
Godziny do dyspozycji nauczyciela	20 godz.

KLASA IV

1. Ziemia planetą ludzi	1 godz.
2. Środowisko geograficzne jako podstawa działalności człowieka	2 godz.
3. Problemy wyżywienia ludności	3 godz.
4. Procesy urbanizacyjne	3 godz
5. Procesy uprzemysłowienia	3 godz.
6. Współczesne formy organizacji życia społeczno-gospodarczego	2 godz.
7. Przestrzeń, w której żyję, przestrzeń, którą zmieniam, przestrzeń, za którą odpowiadam	2 godz.
8. Obowiązkowe lekcje w terenie i wycieczki	4 godz
Godziny do dyspozycji nauczyciela	10 godz.

Propozycje tematów nieobowiązkowych

KLASA I

1. Rozwój pojęć o kształcie Ziemi
2. Współczesne metody badań atmosfery
3. Klimat miast — wybrane przykłady
4. Badania oceanograficzne i ich znaczenie gospodarcze

KLASA II

1. Wpływ roślinności na stosunki klimatyczne i bilans wodny
2. Powstawanie sieci rzecznej
3. Sejsmiczne i grawimetryczne metody badań geologicznych
4. Rzeźbiarze powierzchni Ziemi

KLASA III

1. Metody i kryteria oceny stopnia przekształcenia środowiska geograficznego w Polsce
2. Aspekty prawne ochrony środowiska

KLASA IV

1. Dynamika środowiska geograficznego
2. Pojęcie równowagi naturalnej w środowisku geograficznym
Granica odporności środowiska na działalność człowieka

Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne
Warszawa 1990

Wydanie pierwsze. Nakład 7500 + 25 egz.

Ark. wyd. 1,0; ark. druk. 1,0

Zam. 5892/623/k. MEN-17

Drukarnia Oświatowa im. St. Staszica
Łódź, ul. Kominiarska 1

